

Nusikalstamumo augimo Lietuvoje prognozė įvertinant jo erdvinę sklaidą ir sąsają su registruotu nedarbu

AGNĖ EISMONTAITĖ

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio g. 21, LT-03101 Vilnius

El. paštas: agne.eismontaite@gmail.com

GIEDRĖ BECONYTĖ

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio g. 21, LT-03101 Vilnius

El. paštas: giedre.beconyte@gf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjama 2002–2008 m. Lietuvoje užregistruotų nusikalstamų veikų priklausomybė nuo nedarbo lygio šalyje. Pasirinktiems savivaldybių junginiams buvo apskaičiuotas nagrinėjamų kintamųjų koreliacijos koeficientas įvertinant atsiliekantį nusikalstamumo rodiklių svyravimą ir palyginant su nedarbo rodiklių svyravimais. Aptariamas galimas gautų reikšmių priešingumas. Remiantis didžiausia sąsaja tarp nedarbo ir registruoto nusikalstamumo, sudarytas prognostinis nusikalstamumo grafikas Lietuvoje iki 2011 m., o pagal 2008 m. nedarbo rodiklius sudarytas žemėlapis, kuriame akcentuojamos užregistruotų nusikalstamų veikų tendencijos 2010 m. savivaldybių lygiu.

Raktažodžiai: nusikalstamumas, nedarbas, prognozė

ĮVADAS

Nusikalstamumas ir nedarbas Lietuvoje – svarbi dabartinės visuomenės problema, kuri visada bus aktuali. Šie reiškiniai ne tik kelia pavojų konkreitiems asmenims, bet ir kenkia visos šalies socialinei, ekonominei bei teiseinei raidai, byloja apie disfunkcinius procesus mūsų visuomenėje, todėl demokratinėje valstybėje nusikalstamumo analizei turi būti skiriama daug dėmesio.

Nusikalstamumas, kaip ir bet kuris kitas socialinis procesas, neegzistuoja pats savaime, jo pokyčiai tiek visoje šalyje, tiek jos administraciniuose teritoriniuose vienetuose yra glaudžiai susiję su daugybe kitų socialinių, ekonominių, politinių ar kitų procesų. Tai reiškia, kad greta šio visuomenei pavojingo reiškinio lygiagrečiai egzistuoja ir jį lemiantys veiksniai – įvairių socialinių ir socialiai reikšmingų reiškinų, procesų, faktų ar įvykių, lemiančių nusikalstamumą, visuma. Vienas svarbiausių tokių veiksnių yra nedarbas.

Šiuo metu vis dažnesnis yra dėsningumas, kad nusikalstamumas ir jo statistiniai rodikliai reaguoja į įvairius istorinius ir socialinius procesus, vėluodami 2–4 metus, priklausomai nuo jų raiškos intensyvumo (Babachinaitė 2008), pavyzdžiui, gerėjant žmonių gyvenimo kokybei, nusikalstamumo lygis palaipsniui mažėja ir pan. Tai reiškia, kad norint nustatyti registruoto nedarbo lygio ir užregistruotų nusikalstamų veikų priklausomybę, tarpusavio ryšį ir jo stiprumą, reikia pastarojo kintamojo statistinius rodiklius lyginti su keleriais metais vėlesniais nedarbo lygio rodikliais.

2008–2010 m. buvo atlikta nusikalstamumo Lietuvoje analizė erdvinės statistikos metodais siekiant išsiaiškinti teritorinius skirtumus ir juos lemiančias priežastis. Šiame straipsnyje pateikiama tyrimo dalis, susijusi su nedarbo poveikiu nusikalstamumui. Kiti tyrimo rezultatai bus pateikti rengiamose publikacijose.

TYRIMO TIKSLAI IR METODIKA

Tyrimo metu buvo naudoti registruoto nedarbo (vidutinio metinio bedarbių procento iš darbingo amžiaus gyventojų) bei užregistruotų nusikalstamų veikų (nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų) 100 000 gyv. 2002–2008 m. statistiniai rodikliai, apibendrinti pagal Lietuvos savivaldybes. Šie duomenys pateikti Statistikos departamento elektroninėje duomenų bazėje, publikuotuose leidiniuose, Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistikos ataskaitose (Informatikos...; Socialinės apsaugos...; *Užregistruotos nusikalstamos veikos*).

Siekiant nusikalstamumą (šiuo atveju – užregistruotas nusikalstamas veikas) palyginti su registruoto nedarbo pasiskirstymu šalies savivaldybėse, remtasi Lietuvos socialinių-ekonominių rodiklių poveikio nusikalstamumui analizėmis bei jas apibendrinančiais moksliniais darbais (Babachinaitė, Paulikas 2005; Bluvšteinas 1994; Rudzikiene 2002).

Remiantis nusikalstamumo ir nedarbo statistiniais duomenimis, buvo apskaičiuota nusikalstamumo ir registruoto nedarbo koreliacija visoms Lietuvos savivaldybėms, darant prielaidą, kad atsiliekama vienerius, dvejus ir trejus metus.

Nusikalstamumo priklausomybės nuo nedarbo išsamesnei analizei buvo pasirinkti Klaipėdos m. ir Neringos savivaldybės bei Alytaus m. ir Alytaus r. savivaldybių junginiai dėl gana radikaliai besiskiriančių šiose savivaldybėse užregistruotų nusikalstamų veikų statistinių reikšmių.

Klaipėdos m. ir Neringos savivaldybės iš kitų šalies administracinių vienetų išsiskiria aukštu nusikalstamumo lygiu: 2008 m. Klaipėdos m. savivaldybėje buvo užregistruotos 2 963 nusikalstamos veikos, Neringos savivaldybėje – 4 205 (šalies vidurkis – 2 325) (*Nusikalstamos ir... 2009*), tačiau, vertinant registruoto nedarbo lygį šiuose erdviniuose vienetuose, matyti kiek kitoks vaizdas. Nors užregistruotų nusikalstamų veikų rodikliai šiose šalies savivaldybėse yra vieni didžiausių Lietuvoje, tačiau nedarbo lygis čia nėra toks aukštas: 2008 m. Klaipėdos m. savivaldybėje jis buvo 3,3 %, o Neringos savivaldybėje – 1,4 %, kai tuo tarpu visos šalies vidurkis – 3,4 % (Socialinės apsaugos...).

Užregistruotų nusikalstamų veikų ir registruoto nedarbo lygio priklausomybę ir stiprumą šiose savivaldybėse tais pačiais metais lyginti nėra tikslinga, todėl, norint išanalizuoti kintamųjų sąryšį, buvo remtasi nuostata, kad nusikalstamumo rodikliai pavėluotai reaguoja į socialinius, ekonominius, politinius bei kitus reiškinius. Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius buvo lyginamas su ankstesnių metų registruoto nedarbo lygio rodikliais, darant prielaidas apie atitinkamai vienerius, dvejus ir trejus metus atsiliekantį nusikalstamumo rodiklių svyravimą. Buvo analizuojami 2002–2008 m. duomenys.

Prognozuojant užregistruotų nusikalstamų veikų ir vagysčių (nusikaltimų) ateities tendencijas remtasi kriminologų darbais, kuriuose pateikiamos pagrindinės nusikalstamumo Lietuvoje plėtros tendencijos (Bluvšteinas 1994; Justickis 2004), trumpalaikės ir ilgalaikės prognozės iki 2015 m., analizuojama prognozavimo problematika (Babachinaitė 2008) bei ateities galimybės (Dapšys 1998).

Apskaičiuotiems rezultatams vizualizuoti bei paviršiu interpoluoti (ištirtų nusikalstamų veikų pavyzdžiu) buvo naudojama *ArcGis 9.3* programinė įranga.

UŽREGISTRUOTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO NEDARBO LYGIO

Skaičiuojant koreliacijos koeficientą, pradiniu registruoto nedarbo tašku buvo laikomi 2002 m., kai nusikalstamumo rodikliai atsiliko vienerius metus. Būtent 2003 m. Lietuvoje keitėsi nusikalstamų veikų registracijos ir apskaitos tvarka, todėl 2003 m. užregistruotus nusikalstamumo duomenis įtraukti nėra tikslinga, nes jie iškreipia gautus rezultatus.

Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų skaičių, savivaldybės buvo suskirstytos į lygius: pirmas lygis reiškia, jog šiame administraciniame vienetuose nusikalstamumas yra mažas, antrasis – vidutinis, trečiasis – aukštas (lyginant su Lietuvos vidurkiu).

Gautos koeficiento reikšmės ne visur rodo labai stiprią sąsają tarp nusikalstamumo ir nedarbo (lentelė). Kai kuriose savivaldybėse (Elektrėnų, Trakų r., Pagėgių, Vilkaviškio r.) neišreikšiamos vertės vyrauja visą tiriamąjį laikotarpį. Toks priklausomybės nebuvimas reiškia, kad šiuose administraciniuose vienetuose didesnę įtaką nusikalstamumui daro kiti socialiniai reiškiniai ar jų visuma negu registruotas nedarbas.

Lentelė. Sąsajos stiprumas tarp nedarbo ir nusikalstamumo Lietuvos savivaldybėse

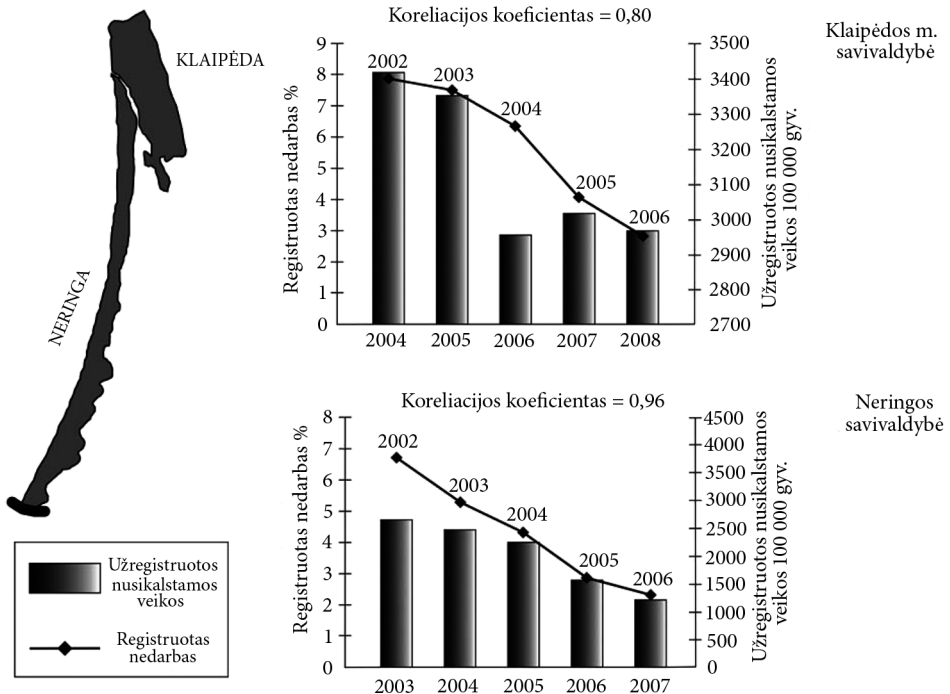
Savivaldybė	Nusikalstamumo lygis	Nusikalstamumo ir nedarbo sąsajos stiprumas, darant prielaidą, kad vėluojama			Savivaldybė	Nusikalstamumo lygis	Nusikalstamumo ir nedarbo sąsajos stiprumas, darant prielaidą, kad vėluojama		
		metus	dvejus metus	trejus metus			metus	dvejus metus	trejus metus
Alytaus	1	0,74	0,73	0,72	Rokiškio r.	1	0,96	0,65	0,63
Alytaus r.	1	0,87	0,70	0,58	Akmenės r.	1	0,95	0,95	0,97
Druskininkų	2	0,74	-0,08	0,19	Joniškio r.	1	-0,04	0,02	-0,84
Lazdijų r.	3	0,358	-0,64	-0,75	Kelmės r.	1	0,59	0,68	0,36
Varėnos r.	2	0,57	0,33	0,27	Pakruojo r.	2	0,67	0,95	0,95
Birštono	1	0,88	0,70	0,88	Radviliškio r.	2	0,98	0,94	0,89
Jonavos r.	3	0,94	0,29	0,70	Šiaulių	3	0,97	0,95	0,93
Kaišiadorių r.	3	0,52	-0,41	0,74	Šiaulių r.	1	0,89	0,79	0,24
Kauno	3	0,90	0,66	0,94	Jurbarko r.	1	0,94	0,85	0,67
Kauno r.	2	0,89	0,86	0,76	Pagėgių	3	0,24	-0,15	0,48
Kėdainių r.	3	0,80	0,72	0,29	Šilalės r.	1	-0,55	-0,34	-0,25
Prienų r.	1	0,85	0,86	0,74	Tauragės r.	3	0,47	0,32	-0,56
Raseinių r.	2	0,49	0,91	0,88	Mažeikių r.	1	0,83	0,93	0,79
Klaipėdos	3	0,80	0,80	0,56	Plungės r.	2	0,20	-0,60	0,69
Klaipėdos r.	2	0,80	0,84	0,71	Rietavo	1	0,70	0,78	0,50
Kretingos r.	1	0,82	0,16	-0,5	Telšių r.	1	0,83	0,73	0,33
Neringos	3	0,05	-0,10	-0,50	Anykščių r.	2	0,84	0,93	0,64
Palangos	3	0,84	0,08	0,70	Ignalinos r.	3	0,52	0,28	0,19
Skuodo r.	1	0,57	0,90	0,70	Molėtų r.	1	0,36	0,53	0,29
Šilutės r.	2	0,77	0,77	0,62	Utenos r.	2	0,64	0,50	0,85
Kalvarijos	3	0,61	-0,08	0,47	Visagino	2	0,06	0,31	0,40
Kazlų Rūdos	2	0,61	0,09	0,47	Zarasų r.	2	0,46	0,04	0,73
Marijampolės	2	0,54	-0,14	0,02	Elektrėnų	1	-0,87	-0,68	-0,33
Šakių r.	1	0,61	0,39	-0,87	Šalčininkų r.	2	0,69	0,20	0,68
Vilkaviškio r.	2	-0,84	-0,83	-0,71	Širvintų r.	2	0,47	0,58	0,55
Biržų r.	1	0,93	0,94	0,99	Švenčionių r.	1	0,67	0,78	0,87
Kupiškio r.	1	0,91	0,53	0,51	Trakų r.	1	-0,13	-0,48	-0,05
Panevėžio	3	0,89	0,99	0,93	Ukmergės r.	2	0,68	0,54	-0,10
Panevėžio r.	3	0,96	0,96	0,86	Vilniaus	3	0,52	0,59	0,46
Pasvalio r.	2	0,75	0,90	0,76	Vilniaus r.	3	0,28	0,71	0,42

Klaipėdos miesto ir Neringos savivaldybės. Didžiausia sąsaja (0,80) Klaipėdos mieste gauta 2002–2006 m. registruotą nedarbą lyginant su 2004–2008 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus rodikliais, t. y. kai nusikalstamumo rodiklių svyravimai atsiliko dvejus metus. Gauta reikšmė rodo gana stiprų nagrinėjamų kintamųjų sąryšį.

Neringoje, priešingai negu Klaipėdos m. savivaldybėje, koreliacijos koeficientas, skaičiuojant pagal dvejų ir trejų metų atsilikimo principą, yra neigiamas – taigi jokio ryšio tarp užregistruotų nusikalstamų veikų ir registruoto nedarbo nėra. Didžiausia sąsaja tarp nagrinėjamų kintamųjų gauta 2002–2006 m. registruotą nedarbą lyginant su 2003–2007 m. užregistruotų nusikalstamų veikų rodikliais, ir ji lygi 0,96. Dėl 2008 m. Neringos savivaldybėje itin išaugusio nusikalstamumo šių metų statistiniai duomenys, skaičiuojant kintamųjų sąsają, nebuvo įtraukti, kad būtų išvengta didelio rodiklių iškraipymo.

Įvertinus tikėtiną nusikalstamumo rodiklių atsilikimo dydį, sudaryti nagrinėtų savivaldybių grupių palyginamieji grafikai, kuriuose išryškėja tam tikros kintamųjų priklausomybės tendencijos (1 pav.).

Klaipėdos m. savivaldybėje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius mažėjo 2004–2006 metais. Ypač stiprus pokytis yra akivaizdus 2005 m. duomenis lyginant su 2006 m., kai per metus nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 399 veikomis. 2007 m. šis rodiklis buvo kiek padidėjęs, tačiau po metų beveik pasiekė 2006 m. lygį – užregistruotų nusikalstamų veikų skirtumas buvo vos 9. Tokį šio kriminogeninio reiškinio kitimą savivaldybėje lemia keletas veiksnių. Vienas iš jų – 2007 m. mieste įrengtos pirmosios vaizdo stebėjimo kameros, kurios ne tik padeda išaiškinti linkusius nusikalsti asmenis, bet ir yra gana efektyvi prevencijos priemonė. Žmonės,

1 pav. Užregistruotų nusikalstamų veikų ir nedarbo lygio priklausomybė Klaipėdos m. ir Neringos savivaldybėse

matydami, kad mieste netriukšmaujama, nepažeidžiama viešoji tvarka ir pan., patys yra linke elgtis taip pat. Svarbu paminėti ir 2005 m. priimto sprendimo dėl „Nusikalstamumo prevencijos 2006 m. programos“ efektyvų numatytų priemonių įgyvendinimą: nedarbo lygio mažinimą, aktyvų prevencinės veiklos vykdymą, programų, orientuotų į jaunimo užimtumą, rengimą ir pan.

Neringos savivaldybėje nuo 2003 m. iki 2007 m. nusikalstamumo rodiklio reikšmės mažėjo, 2005–2006 m. net šuoliškai, tačiau 2008 m. vėl staiga išaugo. Ypač padaugėjo nusikaltimų: 2007 m. buvo užregistruota 2 801 nusikaltimų daugiau negu 2008 metais. Kadangi aukštas nusikalstamumo lygis ir jo svyravimai šioje savivaldybėje daugiau siejami ne su socialiniais, ekonominiais, teisiniais ar kitais veiksniais, o su atvykstančių poilsiautojų srautais, tokio didelio užregistruotų nusikalstamų veikų šuolio priežastis nustatyti gana sunku.

Abi nagrinėjamos savivaldybės yra pamėgtos tiek užsienio, tiek Lietuvos poilsiautojų, tačiau galime daryti prielaidą, jog nusikalstamumo lygio rodiklių kaita Klaipėdos m. savivaldybėje turėtų labiau priklausyti nuo socialinių veiksnių negu Neringoje. Tokią priklausomybę sąlygoja tai, kad Klaipėda yra vienas iš Lietuvos pramoninių miestų, kuriam didelį ekonominį potencialą sukuria labiausiai į šiaurę Baltijos jūroje nutolęs neužšalantis uostas, laisvoji ekonominė zona (LEZ) bei daugelis kitų gamybos ir pramonės įmonių, todėl vienokie ar kitokie pokyčiai darbo rinkoje prisideda prie nusikalstamumą Klaipėdos mieste sąlygojančių priežasčių. Tuo tarpu Neringos savivaldybėje didesnę įtaką nusikalstamumui daro atvykstančių poilsiautojų srautai.

Alytaus miesto ir Alytaus rajono savivaldybės. Alytaus m. ir Alytaus r. savivaldybėse, priešingai negu Klaipėdos mieste ir Neringoje, bendras užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius yra gana nedidelis. 2008 m. Alytaus mieste buvo užregistruotos 1 467 veikos, o Alytaus rajone – 955, kai tuo tarpu Alytaus apskrityje – 1 529, o Lietuvoje – 2 325 veikos (Nusikalstamumas... 2009).

Nedarbo rodikliai 2008 m. buvo kiek didesni negu Lietuvos vidurkis (3,4 %): Alytaus m. savivaldybėje – 4,3 %, Alytaus r. savivaldybėje – 4 % (Socialinės apsaugos...).

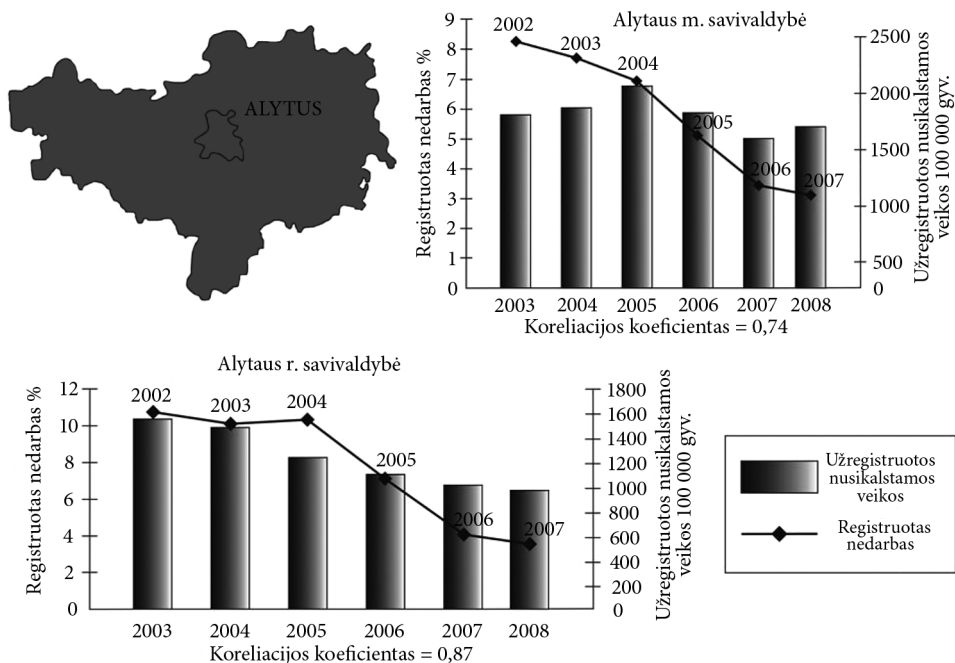
Skaičiuojant nedarbo ir nusikalstamumo priklausomybės stiprumą, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius lyginamas su nedarbu darant prielaidas apie vienerius, dvejus ir trejus metus atsiliekančius rodiklius. Buvo analizuoti 2002–2008 m. duomenys.

Alytaus m. savivaldybėje visais skaičiavimo atvejais gautos labai panašios koreliacijos koeficiento reikšmės. Mažiausia sąsaja (0,72) tarp nagrinėjamų kintamųjų gauta trejų metų atsilikimo atveju. 2002–2006 m. registruotą nedarbą lyginant su 2004–2008 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiumi apskaičiuotos priklausomybės stiprumas buvo lygus 0,73. Didžiausia priklausomybė (0,74) gauta duomenis lyginant tuo atveju, kai nusikalstamumo rodikliai atsilieka vienerius metus. Visos apskaičiuotos reikšmės yra teigiamos ir rodo vidutinio stiprumo koreliaciją tarp užregistruotų nusikalstamų veikų ir registruoto nedarbo.

Alytaus r. savivaldybėje mažiausia sąsaja (0,58) gauta 2002–2005 m. registruoto nedarbo rodiklius lyginant su 2005–2008 m. nusikalstamumu. Dvejus metus atsiliekančių nusikalstamumo rodiklių atveju apskaičiuoto koeficiento reikšmė kiek didesnė ir lygi 0,70. Kaip ir Alytaus m. savivaldybėje, didžiausia vertė (0,87) rajone gauta nusikalstamumo rodikliams atsiliekant vienerius metus. Tai reiškia, kad šioje savivaldybėje ryšys tarp registruoto nedarbo lygio ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus yra stiprus.

Nagrinėtam savivaldybių junginiui buvo sudaryti palyginamieji grafikai, išryškinantys tam tikras kintamųjų priklausomybės tendencijas (2 pav.).

Alytaus m. savivaldybėje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius svyruoja mažiau: vidutinis pokytis 2003–2008 m. – 200–300 veikų. Tokią gana stabilią kriminogeninę situaciją savivaldybėje sąlygoja keletas veiksnių. Vienas iš jų – gana efektyvi policijos veikla, t. y. aktyvus

2 pav. Užregistruotų nusikalstamų veikų ir nedarbo lygio priklausomybė Alytaus m. ir Alytaus r. savivaldybėse

bendradarbiavimas su visuomene, teisės pažeidimų prevencijos programų ir priemonių įgyvendinimas, policijos teikiamų paslaugų kokybės bei policijos įvaizdžio gerinimas (Nusikalstamumas... 2009). Pastarasis veiksnys yra labai svarbus, nes didesnis pasitikėjimas policija iš dalies mažina nusikalstamumo latentškumą.

Gyventojų saugumu Alytaus mieste rūpinasi ir savivaldybė, remdama įvairias prevencines programas, skirdama lėšų jų įgyvendinimui (Sadauskienė 2008). Mieste veikia judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ Alytaus savivaldybės skyrius. Svarbu paminėti ir nuo 2005 m. Lietuvos vidurkį viršijančius ištirtų nusikalstamų veikų rodiklius (Alytaus mieste 2007 m. buvo ištirta daugiau kaip pusė (56 %) užregistruotų nusikalstamų veikų, kai tuo tarpu Lietuvoje – 45 %) (Užregistruotos nusikalstamos veikos).

Nedarbo lygio rodikliai Alytaus m. savivaldybėje nagrinėjamu laikotarpiu (2002–2007 m.) palaipsniui mažėjo, tačiau negalime vienareikšmiškai teigti, kad kiekvienais metais buvo sukuriama vis daugiau naujų darbo vietų ar vis daugiau įdarbinama asmenų. Čia svarbu pabrėžti 2002–2005 m. gana sparčiai didėjantį į užsienį išvykusių asmenų skaičių (2002 m. šio rodiklio reikšmės siekė 803, o 2005 m. – net 1 640) ir 2003–2006 m. mažėjantį darbingo amžiaus gyventojų skaičių. Kintančios šių rodiklių reikšmės prisidėjo prie bendro registruoto nedarbo mažėjimo Alytaus m. savivaldybėje.

Alytaus r. savivaldybėje, priešingai negu pačiame Alytaus mieste, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu palaipsniui mažėjo ir buvo mažiausias 2004–2005 metais. Tokias tendencijas rajone sąlygojo panašūs veiksniai kaip ir Alytaus m. savivaldybėje.

Registruoto nedarbo lygio rodikliai Alytaus rajone, išskyrus 2004 m., palaipsniui mažėjo. Šuolį 2004 m. lėmė 2002–2003 m. bankrutavusios kelios nemažai darbuotojų

įdarbinusios įmonės (gamyklos), iš kurių bene svarbiausia – UAB „Alytaus porolonas“ (Įmonių bankroto...). Padidėjęs nedarbo lygis 2004 m. ir sumažėjęs užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2005 m. šioje savivaldybėje mažina koreliacijos koeficiento reikšmę, tačiau, analizuojant 2002–2003 m. ir 2005–2007 m., nagrinėjamų kintamųjų priklausomybė yra gana akivaizdi.

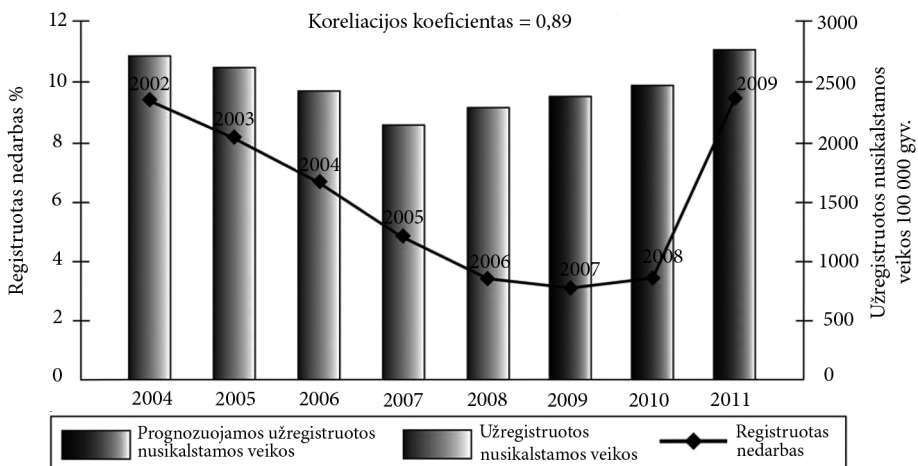
Apibendrinus gautus rezultatus galima teigti, kad registruoto nedarbo lygio rodikliai priklausomai nuo jų raiškos intensyvumo daro poveikį užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiui šalyje, tačiau tas poveikis pasireiškia vieneriais–dvejais metais vėliau. Kadangi visos savivaldybės skiriasi viena nuo kitos tiek ekonominiu, tiek socialiniu, tiek kultūriniu aspektu, todėl vienur nedarbo rodiklių pokyčiai daro didesnę įtaką nusikalstamumui, o kitur – tik nedaug pakeičia nusistovėjusias tendencijas.

UŽREGISTRUOTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ LYGIO LIETUVOJE PROGNOZĖ

Nusikalstamumo lygio prognozių sudarymas yra gana sudėtingas procesas, tačiau labai svarbus nusikalstamų kontrolės ir prevencijos programų, kurių tikslas – stabilizuoti ir mažinti kriminogeninių procesų plitimą, tobulinimui šalyje. Kadangi nuolatinį ir spartų užregistruotų nusikalstamų veikų didėjimą bei jo struktūrinius pokyčius sąlygoja įvairūs ekonominiai, politiniai, demografiniai, socialiniai ir kiti veiksniai, todėl ir nagrinėjamo reiškinio prognozės yra siejamos su šių veiksmų prognozėmis.

Siekiant prognozuoti nusikalstamas veikas, buvo apskaičiuotas šių veikų ir registruoto nedarbo lygio sąryšio stiprumas Lietuvoje, atsižvelgiant į tai, jog nusikalstamumas vieneriais, dvejais ir trejais metais pavėluotai reaguoja į socialinius reiškinius.

Atkreipiant dėmesį į didelę nagrinėjamų kintamųjų priklausomybę, galima prognozuoti, kad dėl 2007 m. sumažėjusio nedarbo lygio šalyje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius taip pat turėtų sumažėti. Tačiau labai galima ir netgi daugiau tikėtina atvirkštinė tendencija, t. y. nusikalstamumo lygio didėjimas Lietuvoje, nes čia didelę įtaką daro 2008 m. ištikusios finansinės krizės pasekmės: ekonomikos nuosmukis, daugelio įmonių bankrotas, smarkiai padidėjęs nedarbo lygis ir pan. (3 pav.). Atsižvelgiant į visus šiuos veiksnius,

3 pav. Prognozuojamas nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje

užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2011 m. turėtų pasiekti, o gal net ir viršyti 2004 m. lygį.

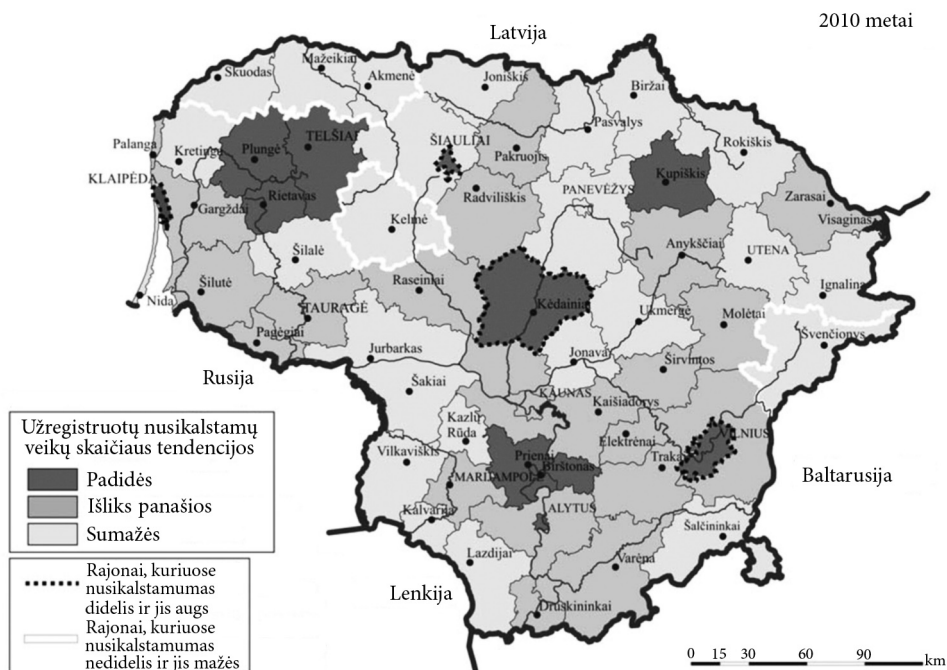
Užregistruotų nusikalstamų veikų duomenys, kuriais remiantis buvo atliekama prognozė, pradėti rinkti tuomet, kai 2009 m. rodikliai statistinėse ataskaitose dar nebuvo paskelbti, todėl numatytas tendencijas 2009 m. dabar galime patvirtinti arba atmesti.

Lietuvos mastu atlikta prognozė 2009 m. numatė kiek didesnes užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus reikšmes negu 2008 metais. Numatyta didėjimo tendencija pasitvirtino, nes 2008 m. šalyje buvo užregistruotos 2 306 nusikalstamos veikos, o 2009 m. jų padaugėjo iki 2 491 (Informatikos...).

Žemėlapyje, kurį sudarant 2010 m. nusikalstamumo prognozei buvo panaudoti 2008 m. nedarbo lygio duomenys, išryškėjo tam tikri regioniniai užregistruotų nusikalstamų veikų tendencijos skirtumai (4 pav.).

2010 m. nusikalstamumas gali sumažėti daugelyje savivaldybių, esančių Šiaurės Lietuvoje, kur nusikalstamumo lygis ir taip nėra labai aukštas. Tokiems erdviniam vienetais priskiriamos Skuodo r., Mažeikių r., Akmenės r., Kelmės r., Biržų r. bei Rokiškio r. savivaldybės. Tokios mažėjimo tendencijos galimos ir tuose administraciniuose vienetuose, kuriuose užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2008 m. buvo gana didelis, pavyzdžiui, Kalvarijos, Lazdijų r., Panevėžio m., Panevėžio r. ir Ignalinos r. savivaldybėse.

Gana panašios nusikalstamumo reikšmės (lyginant su 2008 m.) 2010 m. turėtų išlikti didesnėje Pietų Lietuvos dalyje: Druskininkų, Varėnos r., Alytaus r., Trakų r., Marijampolės r. savivaldybėse; šalies vakaruose: Pagėgių, Šilutės r., Tauragės r., Klaipėdos r., Palangos m. ir Kretingos r. savivaldybėse bei kituose teritoriniuose vienetuose. Minėtose savivaldybėse už-

4 pav. Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus tendencijos Lietuvos savivaldybėse 2010 m.

registruotų nusikalstamų veikų skaičius skiriasi – nuo 995 veikų Alytaus r. savivaldybėje iki 2 970 veikų Pagėgių savivaldybėje (*Užregistruotos nusikalstamos veikos*).

Nusikalstamumo padidėjimas galimas beveik visuose šalies didmiesčiuose, išskyrus Panevėžio miestą, taip pat Birštono, Prienų r., Kėdainių r., Kupiškio r., Plungės r., Telšių r. bei Rietavo savivaldybėse. Minėtuose administraciniuose vienetuose užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (2008 m.) buvo gana nedidelis, išskyrus Vilniaus m., Klaipėdos m., Kėdainių r. ir Šiaulių m. savivaldybes.

IŠVADOS

1. Nusikalstamumo lygio svyravimams šalyje 2003–2008 m. gana didelę įtaką daro registruoto nedarbo lygio kaita, tačiau pastebimos šio kriminogeninio reiškinių vienerių–dvejų metų atsilikimo tendencijos, kurios atskirose Lietuvos savivaldybėse skiriasi priklausomai nuo skirtingų socialinių, ekonominių, kultūrinių veiksnių.

Nedarbas daro didelę įtaką nusikalstamumui – tą patvirtina su 1–2 metų poslinkiu stipriai susiję vieno ir kito rodiklio svyravimai. Tai taikytina ne tik registruoto nusikalstamumo rūšims, bet ir latentiniam nusikalstamumui.

2. Iš tirtų savivaldybių Klaipėdos m. savivaldybėje didžiausia sąsaja tarp nedarbo ir užregistruotų nusikalstamų veikų gauta dvejų metų nusikalstamumo rodiklių atsilikimo atveju, kai buvo lyginamas 2002–2006 m. registruotas nedarbas su 2004–2008 m. nusikalstamumu; Neringos, Alytaus m. ir Alytaus r. savivaldybėse – vienerių metų, kai 2002–2007 m. nedarbo duomenys buvo lyginami su 2003–2007 m. užregistruotomis nusikalstamomis veikomis.

3. Remiantis nedarbo lygio svyravimais šalyje ir nusikalstamumo rodiklių atsilikimo tendencijomis, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje turėtų padidėti, o 2011 m. netgi pasiekti pačias aukščiausias reikšmes per visą tiriamą laikotarpį (2004–2011 m.).

4. 2010 m. nusikalstamumas turėtų padidėti Vilniaus m., Klaipėdos m., Šiaulių m. bei Kėdainių r. savivaldybėse; čia 2008 m. šio reiškinių reikšmės Lietuvos mastu taip pat buvo gana aukštos. Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2010 m. sumažės Švenčionių r., Kelmės r., Akmenės r., Mažeikių r. bei Skuodo r. savivaldybėse. Čia nusikalstamumas 2008 m. buvo nedidelis.

Gauta 2010 06 20
Priimta 2010 09 15

Literatūra

1. Babachinaitė, G.; Jurgelaitienė, G. ir kt. 2008. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Babachinaitė, G.; Paulikas, V. 2005. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime po 1990 metų, *Jurisprudencija* 74(66): 66–73.
3. Bluvšteinas, J. 1994. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai.
4. Dapšys, A. 1998. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje įvertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės, *Teisės problemos* 3(4): 170–175.
5. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2009&menuo=12®ionas=0&id3=1 (žiūrėta 2009 11 26).
6. Įmonių bankroto valdymo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.bankrotodep.lt/Sarasas.php?STipas=2&Kodas=7010> (paskutinį kartą žiūrėta 2010 03 29).
7. Justickis, V. 2004. *Kriminologija*. II dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
8. *2008 metų veiklos ataskaita*. 2008. Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.
9. Rudzikienė, V. 2002. Lietuvos kriminalinių ir socialinių-ekonominių rodiklių ryšių analizė, *Jurisprudencija* 26(18): 99–106.

10. Sadauskienė, Z. 2008. Alytuje rūpintis gyventojų saugumu padeda savivaldybė, *Policija*: 4(92–430): 4.
11. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-630853757> (žiūrėta 2010 02 03).
12. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2008 metais*. 2009. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
13. *Užregistruotos nusikalstamos veikos*. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> (žiūrėta 2009 12 07).

AGNĖ EISMONTAITĖ, GIEDRĖ BECONYTĖ

Prognosis of crime rate growth in Lithuania, based on its spatial distribution and relationship with registered unemployment rates

Summary

The paper is based on a study on spatial trends and relationships between registered crime rate and unemployment in Lithuania, performed in 2008–2010. Data at the municipal level for the period 2002–2008 have been analysed with the purpose to determine territorial differences among the groups of municipalities and to reveal the dependence of crime rate on unemployment within different spatial groups and across the country. The paper describes the part of the research that concerns the relationship between the crime rate and unemployment and provides a prognosis of the crime rate growth in 2010–2011. A correlation between the crime rate and unemployment has been calculated for different groups of municipalities taking into account delays in the variation of the crime rate compared to the unemployment rate. In most municipalities, there is a strong correlation between the crime rate and unemployment indicators with the delay of crime rate growth of one or two years depending on different additional factors that impact the crime rate, besides unemployment. Two specific spatial clusters of municipalities are described in detail: a) the Klaipėda city and the resort town Neringa with a relatively high crime rate and b) the Alytus city and Alytus country district with a relatively low crime rate. In the former, the impact of unemployment on crime rate growth is generally less significant due to the other strong factors such as annual variation of tourist flows, especially in Neringa. In the Alytus cluster, the dependence of crime rate growth on unemployment is very strong and the delay is just one year. The reasons for variations in these municipalities are discussed in detail, and a prognosis of crime rate growth until 2011 is presented for the whole country. According to the prognosis, the crime rate in Lithuania will grow and reach the maximum of the period 2004–2011 in 2011. There is a trend of the growth of crime rate in the municipalities where it was high, and a trend of a decrease in the municipalities where the crime rate was relatively low. The trends of registered crime rates at municipality level for 2010 are presented on a map (Figure 4).

Key words: crime rate, unemployment, prognosis